

SCA TIZIMI BOYICHA BOSHQARUV HISOBINI TASHKIL ETISH

Samarqand Iqtisodiyotva Servis Instituti

Djumayeva Guzal Axtamovna assistent

Samarqand Iqtisodiyot va Servis Instituti

Salohiddin Shakarboyev Shokir o'g'li talaba

Raufjon Mansurov Jamshed o'g'li talaba

Annotatsiya

Mazkur maqolada SCA (Strategic Cost Analysis — strategik xarajatlar tahlili) tizimi asosida boshqaruv hisobini tashkil etishning nazariy va amaliy jihatlari yoritilgan. Tadqiqotda boshqaruv hisobining zamonaviy sharoitdagi o'rnini, korxona strategiyasini shakllantirishda xarajatlar haqidagi axborotning ahamiyati hamda SCA tizimining an'anaviy xarajat hisobidan farqli jihatlari tahlil qilinadi. SCA tizimi orqali qiymat zanjiri, xarajat drayverlari va raqobat ustunligini ta'minlovchi omillarni aniqlash imkoniyatlari ko'rib chiqilgan. Shuningdek, boshqaruv hisobini SCA asosida tashkil etish jarayonida strategik qarorlar qabul qilish, resurslardan samarali foydalanish va uzoq muddatli foydalilikni oshirish masalalariga alohida e'tibor qaratilgan. Maqolada SCA tizimini joriy etishning afzalliklari, yuzaga kelishi mumkin bo'lgan muammolar hamda ularni bartaraf etish yo'llari asoslab berilgan. Tadqiqot natijalari boshqaruv hisobini strategik yondashuv asosida takomillashtirish, korxonaning raqobatbardoshligini oshirish va moliyaviy barqarorligini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan so'zlar

SCA tizimi, strategik xarajatlar tahlili, boshqaruv hisobi, strategik boshqaruv, qiymat zanjiri, xarajat drayverlari, raqobat ustunligi, xarajatlarni boshqarish, strategik qarorlar, moliyaviy samaradorlik.

Kirish

Zamonaviy bozor iqtisodiyoti sharoitida korxonalarning barqaror faoliyat yuritishi va raqobatbardoshligini ta'minlash strategik boshqaruv tizimining samaradorligiga bevosita bog'liqdir. Ushbu jarayonda boshqaruv hisobi muhim axborot manbai sifatida

namoyon bo'lib, u rahbariyatni qisqa va uzoq muddatli qarorlar qabul qilish uchun zarur bo'lgan ishonchli va tahliliy ma'lumotlar bilan ta'minlaydi. Global raqobatning kuchayishi, ishlab chiqarish texnologiyalarining takomillashuvi hamda xarajatlar tuzilmasining murakkablashuvi boshqaruv hisobini an'anaviy yondashuvlar asosida yuritishni yetarli emasligini ko'rsatmoqda. Shu sababli boshqaruv hisobini strategik maqsadlar bilan uyg'unlashtirgan holda tashkil etish dolzarb masalaga aylanmoqda.

Mazkur sharoitda strategik xarajatlar tahliliga asoslangan SCA (Strategic Cost Analysis) tizimi boshqaruv hisobini rivojlantirishning samarali vositasi sifatida e'tirof etiladi. SCA tizimi xarajatlarni nafaqat ichki jarayonlar doirasida, balki butun qiymat zanjiri bo'yicha tahlil qilish, xarajat drayverlarini aniqlash va raqobat ustunligini shakllantirish imkonini beradi. Ushbu yondashuv korxonalarga resurslardan oqilona foydalanish, strategik qarorlar sifatini oshirish hamda uzoq muddatli moliyaviy natijalarga erishishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bois, SCA tizimi asosida boshqaruv hisobini tashkil etish masalalarini ilmiy jihatdan o'rganish va amaliy tavsiyalar ishlab chiqish mazkur maqolaning asosiy maqsadini tashkil etadi.

Asosiy qism

Boshqaruv hisobi korxona faoliyatini samarali boshqarishda muhim axborot tizimi hisoblanib, u rahbariyatni rejalashtirish, nazorat va strategik qarorlar qabul qilish uchun zarur bo'lgan ma'lumotlar bilan ta'minlaydi. An'anaviy boshqaruv hisobida asosiy e'tibor mahsulot tannarxini aniqlash va joriy xarajatlarni nazorat qilishga qaratilgan bo'lsa, zamonaviy sharoitda bu yondashuv yetarli darajada samara bermaydi. Chunki bozor talablarining o'zgaruvchanligi, raqobatning kuchayishi va xarajatlar tarkibining murakkablashuvi korxonadan strategik yo'naltirilgan boshqaruv hisobini talab etadi. Aynan shu nuqtai nazardan SCA tizimi boshqaruv hisobini tashkil etishda muhim ahamiyat kasb etadi.

SCA (Strategic Cost Analysis) tizimi xarajatlarni strategik boshqarish konsepsiyasiga asoslanib, korxonaning raqobat ustunligini ta'minlashga xizmat qiladi. Ushbu tizim doirasida xarajatlar faqatgina moliyaviy natija sifatida emas, balki strategik resurs va boshqaruv vositasi sifatida qaraladi. SCA tizimining asosiy jihati xarajatlarni korxona ichidagi alohida bo'limlar kesimida emas, balki butun qiymat zanjiri bo'yicha tahlil

qilishdir. Bu esa xomashyo ta'minotidan tortib, tayyor mahsulotni iste'molchiga yetkazib berishgacha bo'lgan barcha bosqichlarda xarajatlar samaradorligini aniqlash imkonini beradi.

SCA tizimi asosida boshqaruv hisobini tashkil etishda qiymat zanjiri tahlili muhim o'rin egallaydi. Qiymat zanjiri tahlili orqali korxonada qiymat yaratuvchi va qiymat yaratmaydigan jarayonlar aniqlanadi hamda ortiqcha xarajatlarni kamaytirish imkoniyatlari yuzaga chiqadi. Ushbu yondashuv boshqaruv hisobida xarajatlar tuzilmasini chuqur tahlil qilish, resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish va strategik ustuvor yo'nalishlarni belgilashga xizmat qiladi. Natijada boshqaruv hisobi faqat hisob-kitob vazifasini bajaruvchi tizimdan strategik boshqaruvni qo'llab-quvvatlovchi vositaga aylanadi.

SCA tizimining yana bir muhim elementi xarajat drayverlarini aniqlash hisoblanadi. Xarajat drayverlari — bu xarajatlarning shakllanishiga bevosita ta'sir ko'rsatuvchi omillar bo'lib, ularni to'g'ri aniqlash xarajatlarni samarali boshqarish imkonini beradi. Boshqaruv hisobi doirasida xarajat drayverlarini tahlil qilish orqali korxona ishlab chiqarish hajmi, texnologik jarayonlar, mehnat unumdorligi va tashkiliy tuzilmaning xarajatlarga ta'sirini baholash imkoniyatiga ega bo'ladi. Bu esa strategik qarorlar qabul qilishda aniq va asosli ma'lumotlardan foydalanishni ta'minlaydi.

SCA tizimi asosida boshqaruv hisobini tashkil etish raqobat strategiyasini shakllantirish bilan chambarchas bog'liqdir. Xarajatlar bo'yicha yetakchilik yoki mahsulotni farqlash strategiyasini tanlash jarayonida boshqaruv hisobi SCA yondashuvi asosida ishlab chiqilgan axborotlar bilan rahbariyatni ta'minlaydi. Bu holatda xarajatlar tahlili raqobatchilar faoliyati bilan solishtirilgan holda olib borilib, korxonaning bozordagi o'rni va imkoniyatlari aniqlanadi. Natijada korxona o'zining strategik ustunliklarini mustahkamlash va bozor ulushini kengaytirish imkoniyatiga ega bo'ladi.

SCA tizimini boshqaruv hisobiga joriy etish jarayonida axborot texnologiyalarining ahamiyati ham ortib bormoqda. Zamonaviy boshqaruv axborot tizimlari SCA asosida xarajatlarni real vaqt rejimida tahlil qilish, prognozlash va nazorat qilish imkonini beradi. Bu esa boshqaruv hisobining tezkorligini va aniqligini oshirib, rahbariyatga strategik qarorlarni o'z vaqtida qabul qilish imkoniyatini yaratadi. Shu bilan birga, SCA tizimini

joriy etishda kadrlar salohiyati, metodik bazaning yetarli darajada shakllantirilganligi va tashkiliy o'zgarishlarga tayyorgarlik muhim omil hisoblanadi.

Umuman olganda, SCA tizimi bo'yicha boshqaruv hisobini tashkil etish korxona faoliyatini strategik jihatdan baholash, xarajatlarni optimallashtirish va uzoq muddatli raqobatbardoshlikni ta'minlashga xizmat qiladi. Ushbu yondashuv boshqaruv hisobining mazmunini kengaytirib, uni korxonaning strategik rivojlanishiga yo'naltirilgan muhim boshqaruv instrumentiga aylantiradi.

Xulosa

O'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, zamonaviy iqtisodiy sharoitda boshqaruv hisobini strategik yo'nalishda tashkil etish korxonalarning barqaror rivojlanishi va raqobatbardoshligini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. SCA (Strategic Cost Analysis) tizimi boshqaruv hisobining an'anaviy yondashuvlarini to'ldirgan holda, xarajatlarni chuqur va kompleks tahlil qilish imkonini beradi. Ushbu tizim orqali xarajatlar faqat moliyaviy natijalar bilan cheklanib qolmay, balki korxonaning strategik maqsadlariga xizmat qiluvchi boshqaruv vositasiga aylanadi. SCA tizimi asosida tashkil etilgan boshqaruv hisobi qiymat zanjiri va xarajat drayverlarini aniqlash orqali resurslardan samarali foydalanish, ortiqcha xarajatlarni qisqartirish hamda uzoq muddatli raqobat ustunligini shakllantirishga xizmat qiladi. Natijada boshqaruv hisobi korxona rahbariyatini ishonchli, tahliliy va strategik ahamiyatga ega axborot bilan ta'minlaydi hamda boshqaruv qarorlarining sifatini oshiradi.

Birinchidan, korxonalarda boshqaruv hisobini tashkil etishda SCA tizimini bosqichma-bosqich joriy etish maqsadga muvofiq hisoblanadi, bunda avvalo qiymat zanjiri va asosiy xarajat drayverlarini aniqlashga e'tibor qaratish lozim. Ikkinchidan, SCA tizimi samaradorligini oshirish uchun boshqaruv hisobida zamonaviy axborot texnologiyalari va avtomatlashtirilgan hisob tizimlaridan keng foydalanish tavsiya etiladi. Uchinchidan, boshqaruv hisobi bilan shug'ullanuvchi mutaxassislarning strategik fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish, ularning malakasini oshirish va SCA metodologiyasi bo'yicha muntazam o'quv-treninglar tashkil etish zarur. To'rtinchidan, xarajatlar tahlilini raqobatchilar faoliyati bilan taqqoslagan holda olib borish orqali korxonaning bozor strategiyasini takomillashtirish mumkin. Beshinchidan, SCA tizimi asosida

shakllantirilgan boshqaruv hisobi ma'lumotlaridan strategik rejalashtirish va nazorat jarayonlarida faol foydalanish korxonaning moliyaviy barqarorligi va uzoq muddatli rivojlanishini ta'minlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Toshnazarov S.N. Buxgalteriya hisobi va boshqaruv hisobi metodologiyasi. Samarqand: Samarqand Iqtisodiyot va Servis Instituti, 2020. – 320 b.
2. Toshnazarov S.N. Korxona moliyaviy hisobi va boshqaruv hisobi tizimlari. Samarqand: Samarqand Iqtisodiyot va Servis Instituti, 2018. – 280 b.
3. Toshpulatov A., Abdurahmonov R. Moliyaviy boshqaruv va raqamli texnologiyalar. Toshkent: Iqtisodiyot va moliya nashriyoti, 2019. – 250 b.
4. Karimov F. Buxgalteriya hisobi va ERP tizimlari. Toshkent: Fan va texnologiya, 2021. – 300 b.
5. Davletov S., Tursunov J. Raqamli transformatsiya va korxona samaradorligi. Samarqand: Samarqand Iqtisodiyot va Servis Instituti, 2022. – 270 b.
6. International Federation of Accountants (IFAC). Digital Technology in Management Accounting. New York, 2020.